

طرح پیشنهادی ایجاد مرکز ارجاعی اطلاع‌رسانی کودک و نوجوان در شهر تهران^۱

نوشین موسوی^۲

چکیده: کودکان و نوجوانان حدود نیمی از جمعیت کشور را تشکیل می‌دهند. به همین اعتبار، آگاهی از وضعیت کمی و کیفی و موضوعی فعالیت‌ها و خدمات مربوط، یا ویژه آنها اولین گام در سایر برنامه‌ریزی‌ها و حرکت‌های مربوط به این حوزه است. با توجه به موضوع فوق، پژوهشی در راستای ایجاد مرکز ارجاعی اطلاع‌رسانی کودک و نوجوان انجام گرفته است که هدف از آن شناسایی اصلی‌ترین مراکزی است که در موضوع‌های مختلف مربوط به کودکان و نوجوانان در مناطق بیست‌گانه براساس تقسیمات شهرداری تهران مشغول فعالیت هستند. سپس چگونگی ایجاد مرکز فوق پیشنهاد شده است.

مقدمه

رشد، توسعه، و تکامل دانش بشری و طبقه‌بندی علوم و نیازها سبب گرایش کتابخانه‌ها از تمرکز به تخصص شده است. گسترش حجم اطلاعات در موضوع‌های مختلف نیز در سایه پیشرفت فن‌آوری سبب شناسایی بانک‌های اطلاعاتی و مراکز اطلاع‌رسانی به عنوان مسیر کوتاه جست‌وجو و بازیابی اطلاعات مورد نیاز جوینده شده است. به این ترتیب بانک‌های اطلاعات و مراکز اطلاع‌رسانی، عمدتاً به صورت شبکه‌ای به وجود آمدند و رشد کردند. چنین مراکزی ضمن راهنمایی جویندگان به اطلاعات مورد جست‌وجو، به عنوان رابطی منسجم میان مراکز

۱. برگرفته از: ربابه (نوشین) موسوی، "طرح پیشنهادی ایجاد مرکز ارجاعی اطلاع‌رسانی کودک و نوجوان در شهر تهران". به راهنمایی دکتر عباس حری، پایان‌نامه کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی. دانشگاه تهران، دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی، ۱۳۷۶.

۲. کارشناس ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی، و سرپرست کتابخانه و مرکز اسناد نندارایانه

دارنده منابع اطلاعاتی عمل می‌کنند.

نقش مراکز اطلاع‌رسانی در تحقیق، توسعه، و اشاعه اطلاعات بسیار اهمیت دارد و چنین مراکزی در روند پیشرفت علمی و فرهنگی جامعه نقش حساسی به عهده دارند. زیرا با سه وظیفه مهم شناخت نیازها، تهیه اطلاعات مناسب با آن نیازها، و انتخاب مجرای مناسب برای انتقال اطلاعات به جویندگان آن روبه‌رو هستند.

با توجه به فرایند رشد نسل جوان و پیشرفت و گسترش فعالیت‌های مربوط یا درباره آنها، گرایش کتابخانه‌ها و مراکز اطلاعات از تمرکز به تخصص و امکان انتقال اطلاعات ویژه به جویندگان خاص، ضرورت وجود مرکزی اطلاع‌رسانی در حوزه مربوط به بیش از پیش رخ می‌نماید. مرکزی که بتواند کلیه امکانات مربوط به مراکز فعال، فعالیت‌ها، و برنامه‌هایی که به کودکان و نوجوانان مربوط می‌شود را گردآوری کند و در اختیار جویندگان قرار دهد.

توجه به گروه سنی کودک و نوجوان از نظر موضوعی، ویژگی‌های خاص آنها و تخصصی بودن کلیه موضوع‌های وابسته به آنها ضرورت برخورداری بسیار تخصصی و ویژه را در کلیه رده‌بندی علوم بشری طلب می‌کند.

در متن حاضر سعی می‌شود، کلیاتی از اطلاعات به دست آمده درباره فعالیت‌ها و مراکز مربوط به کودک و نوجوان در سطح شهر تهران و طراحی نظام رایانه‌ای اطلاع‌رسانی آنها معرفی شود.

الف. تعریف مرکز ارجاعی اطلاع‌رسانی

مرکز ارجاعی اطلاع‌رسانی مرکزی است که تحقیقات و اطلاعات مربوط به موضوع‌های مختلف یا تعریف شده در کتابخانه‌ها، مراکز اسناد و مدارک و سازمان‌های دارنده اطلاعات را گردآوری و به جوینده راهنمایی می‌کند. به عبارت دیگر، کتابدار اطلاعات مورد نیاز جوینده را در اختیار می‌گذارد. اما، در صورت کافی نبودن آنها، جوینده را به مراکز دیگر دارنده اطلاعات هدایت می‌کند.

خدمات اطلاع‌رسانی در این مراکز به صورت‌های مختلف حضوری، مکاتبه‌ای، تلفنی، و یا شبکه رایانه‌ای انجام می‌شود^(۱).

در چنین مرکزی کتابدار با مصاحبه و یافتن اطلاعات مورد نیاز مراجعان، آنها را به سوی هر یک از سازمان‌ها و مراجع مربوطه راهنمایی می‌کند. این خدمات به‌طور عمده در کتابخانه‌های عمومی داده می‌شود. در این کتابخانه‌ها راهنمایی از اداره‌های خدمات اجتماعی و عمومی محلی به همراه سایر راهنماهای موضوعی موجود است که به کمک آن، مراجعان به سوی مراکز فوق ارجاع داده می‌شوند.

ب. تاریخچه

پیشینه منسجم این حرکت به آغاز تهیه منابع مرجع راهنما و خدمات مربوطه در اواخر دهه هشتاد قرن نوزدهم برمی گردد. انتشار منابع مرجع وقایع سالانه جهانی، سالنامه‌ها و راهنمای منابع مرجع پیش درآمدی بر آغاز علمی این حرکت بود. سپس انتشار آگاهی‌نامه‌ها، راهنماهای منابع منتشر شده، فهرست منابع مرجع، نمایه‌ها و فهرست مقاله‌ها و نشریه‌های تخصصی اطلاع‌رسانی ضرورت توجه به این امر را در حرفه کتابداری تثبیت کرد.

از اواسط دهه هفتاد قرن بیستم با گسترش پایگاه‌های اطلاعاتی پیوسته، حوزه اطلاع‌رسانی از ساختار منابع مکتوب و کتابی به ساختار جدیدی گرایش یافت. بیشتر این پایگاه‌ها دارای اطلاعات نمایه، چکیده، و نشریه‌های تخصصی در موضوع‌های معین بوده که توسط رایانه خوانده می‌شدند.

در اواسط دهه هشتاد قرن بیستم بخش اعظمی از اطلاعات موجود در پایگاه‌های پیوسته از طریق فن‌آوری دیسک‌های فشرده قابل دسترس شدند که حرکت عظیمی در ذخیره و بازیابی اطلاعات در حجم بالا را برای دنیای اطلاعات و دستیابی به آن به وجود آورد. سپس با نضج بیشتر پایگاه‌های اطلاعاتی تخصصی، نظام‌های ارجاعی اطلاع‌رسانی به عنوان راهنماهایی در جهت شناسایی مراکز دارنده اطلاعات توجه منسجمی را به سوی خود جلب کرد^(۲).

ج. عملکرد در قرن حاضر

عصر حاضر با به کارگیری شبکه‌های اطلاع‌رسانی در جهت انتقال بیشتر و سریع‌تر اطلاعات حرکت می‌کند. لذا، به کارگیری رایانه، توجه به کمیت و دسته‌بندی، کنترل و چگونگی نگهداری اطلاعات در قالب‌های گوناگون به منظور بازاریابی سریع‌تر و دقیق‌تر، بیشترین فعالیت‌های مربوطه را به خود اختصاص داد. در این میان، وجود مراکز اطلاع‌رسانی و شبکه‌های مربوطه به عنوان ساختارهای سازمانی گسترده و منسجم به شدت مورد توجه بوده‌اند. اما دستیابی به آنها بیش از همه مستلزم تفکر، آگاهی و اعتقاد به آن و همکاری چند جانبه است. بسیاری از نهادهای فعال وجود چنین مراکزی را به منظور بهره‌وری کامل از اطلاعات ضروری می‌دانند. اما تشکیلات نظام‌مندی برای ایفای آن مورد نیاز است. زیرا مهم‌ترین عنصر در این میان جریان اطلاعات است.

با افزایش حجم اطلاعات و ضرورت دستیابی آنها، دریافت اطلاعات روزآمد، تنوع موضوع‌های تحت پوشش مراکز دارای اطلاعات، برقراری ارتباط میان جویندگان، تقویت زیربنای اطلاعاتی و ظهور فن‌آوری‌های نوین و افزایش سریع اطلاعات ماشینی ضروری

است. با شناسایی و گردآوری اطلاعات موجود در جامعه و عرضه یکدست آنها از طریق نظام‌های رایانه‌ای و شبکه‌ای می‌توان هزینه‌های جمع‌آوری و آماده‌سازی اطلاعات را کاهش و توانایی و بهره‌وری بیشتر از منابع را افزایش داد.

به این ترتیب، در عصر حاضر با به‌کارگیری روش‌های ماشینی و خودکار و سریع، وجود اطلاعات از یک‌سو و وجود مراکز راهنما از سوی دیگر، نقش تعیین‌کننده‌ای در آغاز هرگونه جست‌وجو و تحقیق یا یافتن اطلاعاتی هر قدر ابتدایی و معمولی ایفا می‌کند.

در پاره‌ای از شبکه‌ها علاوه بر ارائه خدمات جاری، خدمات ارجاعی و اشاعه اطلاعات بیشتر مورد توجه قرار می‌گیرد. اهداف چنین شبکه‌ای بیشتر جنبه کاربردی و عملیاتی دارد و شناسایی انواع منابع اطلاعاتی و ایجاد راهبردهای اشاعه اطلاعات به منظور دسترسی به اطلاعات صحیح برای فرد مناسب در زمان مناسب به همراه تهیه و انتشار ابزارهای ارتباطی مانند سیاهه موجودی، کتابشناسی، چکیده‌ها، نمایه‌نامه‌ها و فهرستگان‌ها، راهنماها، خبرنامه‌ها، و سایر آگاهی‌نامه‌های اطلاعاتی، حاصل ماهیتی و عینی اهداف آنهاست.

از اهداف اصلی چنین فرایندهای اطلاع‌رسانی می‌توان به افزایش جریان مبادله اطلاعات و توسعه و تقویت زیربنای اطلاعاتی اعضا نام برد. اهداف فرعی آنها نیز افزایش دسترسی به اعضا برای بهبود مدیریت اطلاعات، نوآوری در شیوه‌های اطلاع‌رسانی از طریق ترکیب و تحلیل و آماده‌سازی مجدد اطلاعات است. از اهداف خاص نیز می‌توان به توسعه فعالیت‌های مستندسازی، سازماندهی مجموعه‌ها، پردازش، ذخیره و بازیابی اطلاعات، تعیین و تشخیص نیازهای اطلاعاتی و منابع مربوطه و ایجاد راهبرد اشاعه اطلاعات اشاره کرد. لذا، تعریف و تبیین این اهداف به‌طور عمده در چهار رده اهداف مدیریتی، عملیاتی، اجرایی، و ابزاری انجام می‌شود.

از فواید عمده چنین فعالیت‌هایی می‌توان به برقراری پیوند میان تولید و مصرف اطلاعات، از میان برداشتن دشواری‌های جغرافیایی ارتباطات، عرضه خدمات اطلاعاتی کارآمدتر، پیشگیری از دوباره‌کاری و زمینه‌های تخصصی اشاره کرد.

در چنین شبکه‌هایی مرکز ارجاعی یکی از واحدهای پیونددهنده در میان سایر واحدها مانند مرکز اسناد، مرکز اشاعه اطلاعات، مرکز اطلاعات و مرکز داده‌ها و پایگاه‌های اطلاعاتی است^(۳).

د. وظایف و خدمات

خدمات مراکز ارجاعی اطلاع‌رسانی به‌طور عمده، بر فراهم‌آوری منابع اطلاعاتی، خدمات ارجاعی، خدمات آگاهی‌رسانی جاری، خدمات تحقیقات و توسعه، خدمات مشاوره، و خدمات تدوین و توسعه استانداردها متمرکز است. مراکز یا سازمان‌های ارجاعی نیازهای

استفاده‌کنندگان را تجزیه و تحلیل می‌کنند، اطلاعات مربوط به منابع را گردآوری و نگهداری و معمولاً فهرست یا راهنمایی در این زمینه منتشر می‌کنند.

وظایف خدماتی این مراکز عبارتند از:

۱. گردآوری داده‌ها و منابع اطلاعاتی در رشته و یا موضوع خاص در سطح ملی یا جهانی.
۲. تهیه گنجینه‌های جامعی از انواع اطلاعات و خدمات در نمایه‌ای موضوعی مفصل به منظور دستیابی کاربران.

۳. راهنمایی کاربران به منابع صحیح اطلاعاتی.

خدمات ارجاعی در حقیقت ایجاد ارتباط میان استفاده‌کننده و منابع اطلاعاتی است. از این نوع خدمات می‌توان تدارک آن گروه از خدمات اطلاعاتی که در مرکز اطلاعاتی یا کتابخانه‌های کشور وجود ندارد را نام برد.

عمده‌ترین وظایف کانون‌های خدمات ارجاعی عبارتند از:

۱. شناسایی گسترده همه واحدهای تولیدکننده و نگهدارنده اطلاعات.
۲. شناسایی گسترده همه متخصصان در زمینه آموزش و تحقیقات.
۳. گردآوری اطلاعات درباره منابع اطلاعاتی.
۴. تدوین سیاهه جامعی از انواع اطلاعات و خدمات اطلاعاتی.
۵. راهنمایی استفاده‌کنندگان و هدایت آنها به مجموعه‌ها.
۶. شناساندن امکانات و خدمات خود به جامعه استفاده‌کننده.

خدمات ارجاعی در واقع با استفاده از انواع منابع راهنما، استفاده‌کنندگان را به منابع اطلاعاتی، کتابخانه‌ها و مراکز تحقیقاتی و آموزشی هدایت می‌کند. چنین مراکزی می‌توانند به صورت عمومی و موضوعی یا بر حسب منطقه جغرافیایی ایجاد شوند.

راه‌اندازی و نظارت چنین مراکزی مستلزم مدیریتی منسجم و قوی، انعطاف‌پذیر، کارآ، و با کیفیت مطلوب است. هزینه‌های عملی آن در دو بخش ثابت و متغیر قابل پیش‌بینی است. هزینه‌های ثابت شامل جمع‌آوری داده‌ها، تبدیل داده‌ها به شکل ماشینی، ذخیره داده‌ها، پردازش فایل‌ها، هزینه تهیه سخت‌افزار و امکانات توسعه است و هزینه‌های متغیر به‌طور عمده به کاوش، پردازش، چاپگر و اجرای عملیات جست‌وجو می‌پردازد.

در هر صورت، مقیاس‌های زمان دسترسی به اطلاعات، هزینه و تناسب پاسخ‌های دریافتی با توجه به درخواست‌های استفاده‌کنندگان از مهم‌ترین معیارهای سنجش کارآمدی چنین مراکزی است (۴).

بیان مسئله

با توجه به حقوق کودک و ضرورت آگاهی از مسائل مربوط به این گروه عظیم جامعه‌مان، نگاهی جدی به آنها به گونه‌ای موضوعی ضروری به نظر می‌رسد. توجه به این گروه از نظر موضوعی، ویژگی‌های خاص آنها، و تخصصی بودن کلیه موضوع‌های وابسته به آنها ضرورت برخوردی بسیار تخصصی و ویژه را در کلیه رده‌بندی‌های علوم بشری طلب می‌کند. با توجه به فعالیت‌هایی که در این باره انجام می‌شود و نیاز جویندگان اطلاعات مربوطه برای آغاز هر گونه فعالیتی در این حوزه، مسئله اصلی ضرورت وجود مرکز اطلاع‌رسانی است از اطلاعات مربوط به فعالیت‌ها، واحدها و مراکزی که فعالیت آنها به‌طور مستقیم یا غیرمستقیم دربارهٔ کودک و نوجوان یا ویژه این گروه سنی در کلیه موضوع‌های علوم بشری باشد.

چون هدف تحقیق حاضر شناسایی گسترهٔ مراکز مربوط در حوزهٔ کودک و نوجوان است، این گروه سنی به عنوان موضوع تحقیق برگزیده شده است. بنابراین، با جست‌وجو و شناسایی کلیه مراکز و فعالیت‌ها، بانک اطلاعات کودک و نوجوان تدوین شده است، به گونه‌ای که کلیه محققان، مراجعان و جویندگان این حوزه را در کلیه فعالیت‌های جاری مربوط به کودک و نوجوان در سطح شهر تهران با ارائه اطلاعات شناسنامه‌ای و نوع فعالیت به سوی آن مراکز راهنمایی کند.

تعریف عملیاتی اجزای مسئله

الف. بانک اطلاعات: منبع دارندهٔ اطلاعات فعالیت‌ها و مراکز فعال دربارهٔ کودک و نوجوان به منظور راهنمایی به سوی آنها.

ب. کودک و نوجوان: براساس کنوانسیون حقوق کودک مصوب ۱۹۸۹ افراد زیر ۱۸ سال (۵).

ج. تهران: براساس تقسیمات سیاسی - جغرافیایی کشور محدوده مناطق بیست‌گانه براساس تقسیمات شهرداری تهران

پرسش‌های اساسی

۱. در مورد کودکان و نوجوانان در سطح شهر تهران چه فعالیت‌ها و خدماتی انجام و ارائه می‌شود؟

۲. مراکز فعال در حوزهٔ کودک و نوجوان کدامند؟

۳. تعداد مراکز فعال در هر یک از حوزه‌های موضوعی چگونه است؟

۴. چه نظامی برای اطلاع‌رسانی کودک و نوجوان مناسب است؟

هدف و فایده پژوهش

الف. هدف

هدف اصلی این پژوهش مروری بر فعالیت‌های مربوط به کودکان و نوجوانان، شناسایی مراکز فعال، و چگونگی پوشش موضوعی آنهاست، که در آینده با ایجاد مرکز اطلاع‌رسانی روزآمد دربارهٔ عموم، اطلاعات و فعالیت‌های مربوط به کودک و نوجوان، یا ویژهٔ آنها در کلیه موضوع‌های هر نوع جست‌وجوی ساده یا پیچیدهٔ مربوط به کودک و نوجوان که ضمن قابلیت پاسخگویی بتواند به مرکز مربوطه نیز رهنمون شود.

ب. فایده

با توجه به وضعیت کنونی، به دلیل نبود مرکزی جامع به عنوان راهنما و آگاه از فعالیت‌ها و مراکز مربوط به کودک و نوجوان، جویندگان، اطلاعات مورد نیاز را با توجه به گرایش خود از مراکز پراکنده می‌جویند و احتمالاً به آنها دست می‌یابند. حال آنکه با توجه به هدف اصلی علم اطلاع‌رسانی مبنی بر کوتاه کردن مسیر دستیابی به اطلاعات با ایجاد مراکز فوق، به‌ویژه با به کارگیری امکانات فن‌آوری، می‌توان به فوایدی به شرح زیر نیز دست یافت:

- آگاهی یافتن از پوشش‌های موضوعی کلیه مراکز و فعالیت‌های جاری در باب کودک و نوجوان؛
- دستیابی به منسجم‌ترین و روزآمدترین اطلاعات با بالاترین سرعت و دقت؛
- امکان بالقوه و بالفعل افزودن و روزآمد کردن اطلاعات؛
- کاهش زمان تلف شده به هنگام جست‌وجو؛
- کاهش سفرهای درون شهری زائد برای شناسایی و دریافت اطلاعات، در نتیجه کاهش هزینه‌های مربوط به نیروی انسانی، ماشین و حتی آلودگی محیط زیست؛
- ایجاد شرایط روانی مساعدتر برای جویندگان اطلاعات و دستیابی راحت‌تر به اطلاعات مورد نیاز؛

- دستیابی به مرجعی از اطلاعات شناسایی شده به منظور بررسی گسترهٔ موضوعی فعالیت‌ها و برنامه‌ریزی بهتر برای تأمین سایر موضوع‌های مورد نیاز در حوزهٔ مربوط؛
- کاهش هزینه‌های گردآوری و آماده‌سازی اطلاعات؛
- افزایش توانایی بهره‌وری بیشتر از اطلاعات موجود؛

روش پژوهش

به دلیل نوع جست‌وجو و یافتن اطلاعات و تنظیم آنها برای نظامی پیش‌بینی شده، در این پژوهش از سه روش عمده به شرح زیر استفاده شده است:

الف. روش سندی و کتابخانه‌ای

از آنجا که بخشی از پژوهش از طریق مراجعه به منابع اطلاعاتی چاپی یا رایانه‌ای مانند راهنماها، نشریه‌ها، آگهی‌ها، بانک‌های اطلاعاتی و سایر نمونه‌های مشابه گردآوری شده، و صحت اطلاعاتی آنها مورد استناد قرار گرفته است، از این روش استفاده شده است.

ب. روش پیمایشی

بخش دیگری از اطلاعات با مراجعه مستقیم به مراکز مورد نظر و دارنده اطلاعات یا فعال در حوزه مورد پژوهش گردآوری شده است. در این روش با مراجعه حضوری، تماس و پیگیری‌های تلفنی و مصاحبه برای اطمینان از مرتبط بودن فعالیت‌های بعضی از مراکز با کودک و نوجوان، اطلاعات مورد نیاز شناسایی و گردآوری شده است.

ج. طراحی سیستم

در پایان با توجه به اطلاعات شناسایی و گردآوری شده براساس کلیات رده‌بندی موضوعی دیویی، چگونگی ذخیره‌سازی اطلاعات فوق، نحوه بازایی و اطلاع‌رسانی آن در نظام اطلاع‌رسانی رایانه‌ای طراحی می‌شود. لذا برای پیشنهادهای اجرایی آن از روش طراحی سیستم استفاده شده است.

جامعه مورد مطالعه

کلیه سازمان‌ها، مراکز، و کتابخانه‌هایی که فعالیت آنها به‌طور مستقیم یا غیرمستقیم به کودک و نوجوان مربوط می‌شود یا خدماتی درباره آنها ارائه می‌کند. با بررسی مراکز شناسایی شده تعداد ۷۸۵۷ مورد در حوزه مورد نظر به دست آمد. پراکندگی این تعداد از نظر موضوعی براساس تقسیم‌بندی اصلی رده‌بندی دیویی عبارت است از:

کلیات ۳۷۸، دین ۱۱۷۲، علوم اجتماعی ۴۷۵۱، علوم پزشکی ۵۱۸، سرگرمی‌ها، هنرهای نمایشی، مراکز تفریحی ۳۷۹، و ادبیات ۶۵۹.

اطلاعات گردآوری شده تا تاریخ دی‌ماه ۱۳۷۵ مورد توجه بوده است. لذا وجود هرگونه اطلاع جدیدی بر کاستی‌های این پژوهش می‌افزاید که بدیهی است مانند هرگونه بانک اطلاعاتی، نیازمند روزآمد شدن مستمر است. از سوی دیگر، به دلیل متنوع و پراکنده بودن و ثبت نشدن کلیه اطلاعات در مراجع مورد جست‌وجو، امکان هرگونه کمبودی در بخش‌های مختلف قابل پیش‌بینی است.

تجزیه و تحلیل یافته‌ها

براساس آخرین آمار بیش از ۴۵/۶ درصد جمعیت کل کشور را کودکان و نوجوانان زیر ۱۶ سال تشکیل می‌دهد. همچنین با نگاهی به جدول آمار جمعیت کودک و نوجوان و آمار تعداد و درصد کودکان و نوجوانان باسواد در دوره‌های آمارگیری کشور افزایش جمعیت جوان این کشور به خوبی مشخص می‌شود.

جدول ۱. آمار جمعیت کودک و نوجوان بر حسب گروه‌های سنی در پنج دوره آمارگیری

گروه‌های سنی	آبان ۱۳۳۵	آبان ۱۳۴۵	آبان ۱۳۵۵	مهر ۱۳۶۵	مهر ۱۳۷۰
جمعیت کل جامعه	۱۸۹۵۴۷۰۴	۲۵۷۸۸۷۲۲	۳۳۷۰۸۷۴۴	۴۹۴۴۵۰۱۰	۵۵۸۳۷۱۶۳
۴-۰ ساله	۳۳۴۷۶۹۸	۴۵۵۶۰۳۵	۵۴۲۹۷۱۲	۹۰۴۴۸۲۳	۸۱۴۱۲۸۵
۹-۵ ساله	۲۸۲۲۹۷۵	۴۲۳۲۸۷۰	۵۲۷۶۵۳۳	۷۵۲۵۸۹۴	۹۰۳۵۴۵۸
۱۴-۱۰ ساله	۱۸۲۲۴۸۳	۳۰۹۸۱۰۱	۴۳۰۳۱۱۸	۵۹۰۳۳۰۰	۷۵۴۷۱۳۱
۱۹-۱۵ ساله	۱۴۲۰۵۲۴	۲۱۸۰۸۸۷	۳۶۰۰۲۶۵	۵۱۹۲۲۰۲	۵۹۰۸۹۰۳

منبع: سالنامه آماری کشور، ۱۳۷۲، ص ۳۱.

جدول ۲. آمار تعداد و درصد کودک و نوجوان باسواد بر حسب گروه‌های سنی در چهار دوره آمارگیری

گروه‌های سنی	آبان ۱۳۴۵	درصد	آبان ۱۳۵۵	درصد	مهر ۱۳۶۵	درصد	مهر ۱۳۷۰	درصد
جمعیت کل باسوادان	۵۵۳۲۳۵۳	۲۹/۴	۱۲۸۷۷۰۷۵	۴۷/۵	۲۳۹۱۳۱۹۵	۶۱/۸	۳۳۹۶۶۲۳۴	۷۴/۱
۹-۶ ساله	۸۸۲۵۱۲	۲۹/۴	۲۹۴۲۹۹۳	۷۱/۶	۴۸۲۱۹۴۴	۸۲/۶	۶۶۳۵۴۳۷	۹۲/۲
۱۴-۱۰ ساله	۱۵۷۲۲۵۳	۵۲/۱	۳۱۸۴۳۸۹	۷۴/۰	۵۰۲۴۶۱۳	۸۵/۱	۷۰۵۵۲۷۶	۹۳/۵
۱۹-۱۵ ساله	۸۸۹۲۴۴	۴۱/۸	۲۱۹۵۹۷۸	۶۱/۰	۴۰۷۲۸۶۸	۸۷/۴	۵۲۷۴۵۲۸	۸۹/۳

منبع: سالنامه آماری کشور، ۱۳۷۲، ص ۴۳۷.

با توجه به دو جدول فوق و میزان درصد کل تعداد کودک و نوجوان باسواد، اهمیت ویژه برنامه‌ریزی و توجه به آن برای آینده کشور بیش از هر حوزه دیگری رخ می‌نماید. همچنین توجه کلیه دست‌اندرکاران برنامه‌ریزی و اجرایی کشور را برای بیست سال آینده به طور کامل به خود جلب می‌کند.

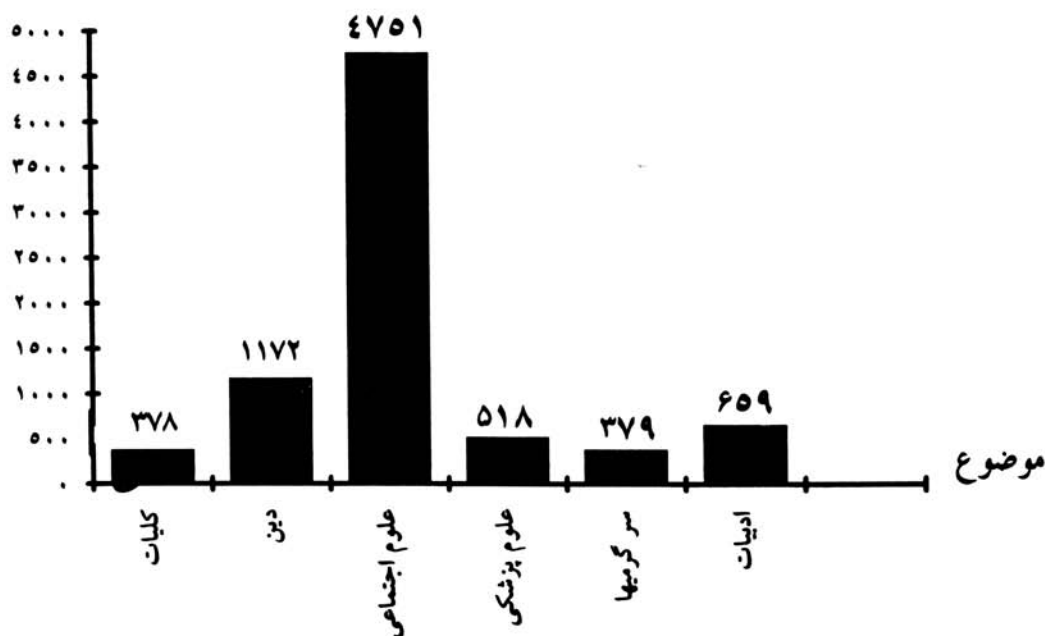
حال با نگاهی به آمار مراکز خدماتی مربوط به کودک و نوجوان در شهر تهران، به عنوان وسیع‌ترین و بارزترین منطقه این سرزمین، تصویری هر چند کوتاه از انواع خدمات و فعالیت‌های مربوط و گرایش‌های موجود به دست می‌آید.

شایان ذکر است که کلیه جدول‌ها و نمودارها براساس مراکز خدماتی فعال شناسایی شده در حوزه کودک و نوجوان در سطح شهر تهران تنظیم شده است.

جدول ۳. توزیع تعداد و درصد مراکز برحسب رده‌بندی دهدهی دیویی

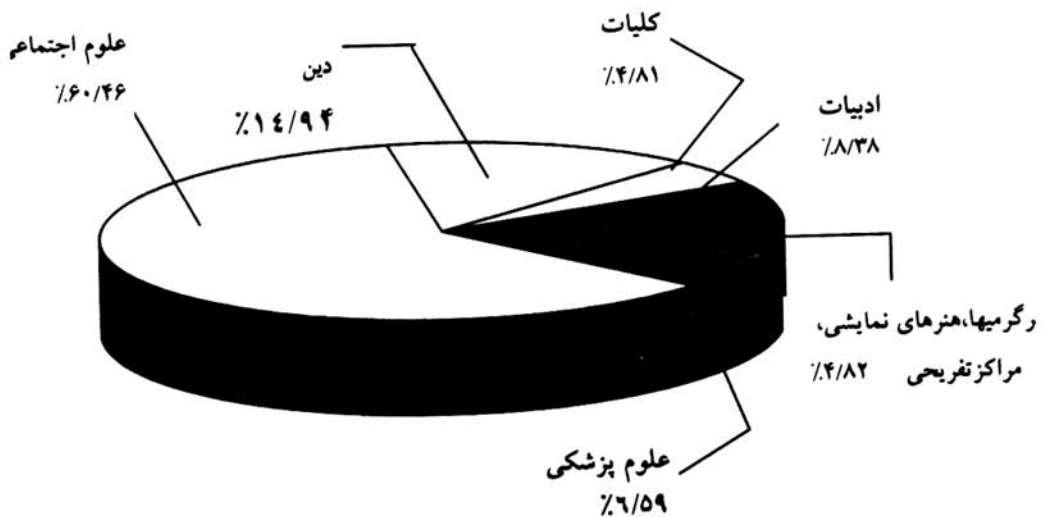
مراکز و موارد شناسایی شده		رده‌بندی موضوعی اصلی
درصد	تعداد	
۴/۸۱	۳۷۸	کلیات
۱۴/۹۱	۱۱۷۲	دین
۶۰/۴۶	۴۷۵۱	علوم اجتماعی
۶/۵۹	۵۱۸	علوم پزشکی
۴/۸۲	۳۷۹	سرگرمی‌ها، هنرهای نمایشی، مراکز تفریحی
۸/۳۸	۶۵۹	ادبیات
۱۰۰	۷۸۵۷	جمع

تعداد مراکز

نمودار ۱. تراکم مراکز برحسب رده‌بندی دهدهی دیویی (برمبنای جدول ۳)

با توجه به جدول شماره ۳ و نمودار شماره ۱ چنین مشخص می‌شود که بیشترین مراکز فعال در حوزه علوم اجتماعی قرار گرفته است. سایر موضوع‌ها بعد از علوم اجتماعی عبارتند از: دین، ادبیات، علوم پزشکی، سرگرمی‌ها، و کلیات.

نمودار ۲. درصد مراکز برحسب رده‌بندی دهبندی (مبنا جدول ۳)

برای دستیابی به اطلاعات دقیق‌تر نیاز به تحلیل موضوع‌های فرعی است. زیرا در آن صورت گرایش غالب در موضوع‌های فرعی‌تر هر یک از موضوع‌های اصلی به گونه مناسب‌تری قابل بررسی خواهد بود.

از آنجا که تعدادی از موضوع‌های فرعی درون خود به موضوع‌های فرعی دیگر تقسیم می‌شوند. لذا توجه به فهرست کاملی از این تقسیم‌بندی ضروری است. فهرست فوق که در واقع ساختار اصلی اطلاعات گردآوری شده نیز هست به صورت جدول و نمودار نشان داده می‌شود.

جدول ۴. توزیع تعداد و درصد مراکز برحسب گرایش موضوعی های فرعی

رده بندی موضوعی اصلی	موضوع های فرعی	تعداد موارد شناسایی شده	درصد
کلیات	کتابخانه ها	۱۴۸	۱/۸۸
	ناشران	۱۷۶	۲/۲۴
	نشریات	۴۲	۰/۵۳
	جشنواره ها، نمایشگاه ها و برنامه های متفرقه	۱۲	۰/۱۵
دین	امامزاده ها	۹	۰/۱۱
	حسینیه ها	۷۷	۰/۹۸
	مساجد	۱۰۲۵	۱۳/۰۴
	اقلیت های مذهبی	۶۱	۰/۷۷
علوم اجتماعی	وزارتخانه ها، و معاونت های مربوطه	۲۹	۰/۳۶
	سازمان ها، مراکز، نهادها	۴۲	۰/۵۳
	سازمان آتش نشانی	۱۰	۰/۱۲
	سازمان بهزیستی کشور	۲۳۶	۳
	سازمان پست و تلگراف و تلفن	۱۰	۰/۱۲
	سازمان تامین اجتماعی	۳۸	۰/۴۸
	سازمان ثبت احوال	۱۷	۰/۲۱
	سازمان ملل متحد	۸	۰/۱۰
	شهرداری و مناطق آن	۲۱	۰/۲۶
	مؤسسه ها و مراکز پژوهشی	۲۴	۰/۳۰
	مؤسسه ها و مراکز خبریه	۱۴	۰/۱۷
	شرکت های خصوصی بیمه	۲۷۰	۳/۴۳
	آموزش و پرورش	۳۴۹۵	۴۴/۴۸
	دانشگاه ها و مراکز آموزش عالی	۳۱	۰/۳۹
	آموزشگاه های خصوصی	۱۱۶	۱/۴۷
	بازرگانی	۳۹۰	۴/۹۶
علوم پزشکی	پزشکیان	۲۳۵	۲/۹۹
	بیمارستان ها	۵۱	۰/۶۴
	پلی کلینیک ها و درمانگاه ها	۲۳۲	۲/۹۵
	پارک ها	۲۶۱	۳/۳۲
سرگرمی ها، هنرهای نمایشی، مراکز تفریحی	فرهنگسراها و خانه های فرهنگ	۵۷	۰/۷۲
	مراکز تفریحی و سرگرمی	۲۴	۰/۳۰
	مراکز تفریحی و ورزشی	۳۷	۰/۴۷
ادبیات	پدیدآورندگان	۹۶۵	۸/۳۸
جمع		۷۸۵۷	۱۰۰

جدول ۵. توزیع تعداد و درصد مراکز برحسب گرایش موضوع‌های اصلی و فرعی تقسیم‌بندی شده

رده‌بندی موضوعی اصلی	موضوع‌های فرعی	تعداد موارد شناسایی شده	درصد
کلیات	کتابخانه‌ها:		
	کتابخانه‌های تخصصی	۶۰	۰/۷۶
	کتابخانه‌های کودکان و عمومی	۸۸	۱/۱۲
	ناشران	۱۷۶	۲/۲۴
	نشریات:		
	نشریات ویژه کودکان و نوجوانان	۲۰	۰/۲۵
	نشریات درباره کودکان و نوجوانان	۲۲	۰/۲۸
	جستواره‌ها، نمایشگاه‌ها و برنامه‌های متفرقه	۱۲	۰/۱۵
دین	امامزاده‌ها	۹	۰/۱۱
	حسینیه‌ها	۷۷	۰/۹۸
	مساجد	۱۰۲۵	۱۳/۰۴
	اقلیت‌های مذهبی:		
	آشوریان		
	ارامنه	۸	۰/۱۰
	زردشتیان	۱۳	۰/۱۶
	کلیمیان	۱۱	۰/۱۴
علوم اجتماعی	وزارتخانه‌ها و معاونت‌های مربوطه:		
	وزارت آموزش و پرورش	۷	۰/۰۸
	وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی	۷	۰/۰۸
	وزارت فرهنگ و آموزش عالی	۳	۰/۰۳
	وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی	۸	۰/۱۰
	وزارت کار و امور اجتماعی	۴	۰/۰۵
	سازمان‌ها، مراکز، و نهادهای	۴۲	۰/۵۳
	سازمان آتش‌نشانی	۱۰	۰/۱۲
	سازمان بهزیستی کشور		
	دفاتر مرکزی	۴	۰/۰۵
	مراکز نوانبخشی و آموزشی و مراکز حمایتی	۷۵	۰/۹۵
	مراکز خدمات پیشگیری و مشاوره	۱۴	۰/۱۷
	مهد کودک‌ها	۱۴۳	۱/۸۲
	سازمان پست، تلگراف و تلفن	۱۰	۰/۱۲
	سازمان تأمین اجتماعی	۳۸	۰/۴۸
	سازمان ثبت احوال	۱۷	۰/۲۱
	سازمان ملل متحد	۸	۰/۱۰
	شهرداری و مناطق آن	۲۱	۰/۲۶
	مؤسسه‌ها و مراکز پژوهشی	۲۴	۰/۳۰

جدول ۵. (دنباله)

رده بندی موضوعی اصلی	موضوع های فرعی	تعداد موارد شناسایی شده	درصد
	مؤسسه ها و مراکز خبریه	۱۴	۰/۱۷
	شرکت های خصوصی بیمه	۲۷۰	۳/۴۳
	آموزش و پرورش به:		
	وزارتخانه، معاونت ها، اداره ها و سازمان های وابسته	۲۲	۰/۲۸
	مناطق	۲۰	۰/۲۵
علوم اجتماعی	مدارس:		
	کودکستان	۱۰۱	۱/۲۸
	ابتدایی	۱۴۶۵	۱۸/۶۴
	راهنمائی تحصیلی	۱۱۰۷	۱۴/۰۸
	متوسطه عمومی	۶۰۷	۷/۷۲
	فنی و حرفه ای	۵۰	۰/۶۳
	بازرگانی و حرفه ای	۵۰	۰/۶۳
	انجمن اولیا و مربیان	۱۹	۰/۲۴
	کانون پرورشی فکری کودکان و نوجوانان	۵۴	۰/۶۸
	دانشگاه ها و مراکز آموزش عالی	۳۱	۰/۳۹
	آموزشگاه های خصوصی	۱۱۶	۱/۴۷
	بازرگانی	۳۹۰	۴/۹۶
علوم پزشکی	پزشکان	۲۳۵	۲/۹۹
	بیمارستان ها	۵۱	۰/۶۴
	بلی کلینیک ها و درمانگاه ها	۲۳۲	۲/۹۵
سرگرمی ها، هنرهای	پارک ها	۲۶۱	۳/۳۲
نمایشی، مراکز	فرهنگسراها و خانه های فرهنگ	۵۷	۰/۷۲
تفریحی	مراکز تفریحی و سرگرمی	۲۴	۰/۳۰
	مراکز تفریحی و ورزشی	۳۷	۰/۴۷
ادبیات	پدیدآورندگان	۶۵۹	۸/۳۸
جمع		۷۸۵۷	۱۰۰

طراحی نظام و ریخت شناسی آن

با مطالعه شیوه های اطلاع رسانی مراکز فوق و ریخت شناسی ارائه اطلاعات در نظام رایانه ای، فرم ارائه اطلاعات و امکانات جست و جو و بازیابی در نظام اطلاع رسانی ندا رایانه عملی تر و مناسب تر تشخیص داده شد. لذا، در ارائه طراحی نظام پیشنهادی اجرای مرکز ارجاعی اطلاع رسانی کودک و نوجوان، شیوه موجود در این نظام به عنوان الگو انتخاب شده است. به این ترتیب، با توجه به طرح اصلی تقسیم بندی شده براساس موضوع های اصلی و فرعی چگونگی ذخیره اطلاعات، فرم جست و جو، و نمونه های بازیابی شده بر روی صفحه نمایش رایانه به صورت پنجره های باز شده پیش بینی شده است که به عنوان نمونه برنامه اصلی بانک فوق به شرح زیر معرفی می شود:

بانک اطلاعات کودک و نوجوان

A. تابلو اعلانات

B. کلیات

C. دین

D. علوم اجتماعی

E. علوم پزشکی

F. سرگرمی‌ها، هنرهای نمایشی، مراکز تفریحی

G. ادبیات

تصویر ۱. پنجره باز شده برنامه اصلی

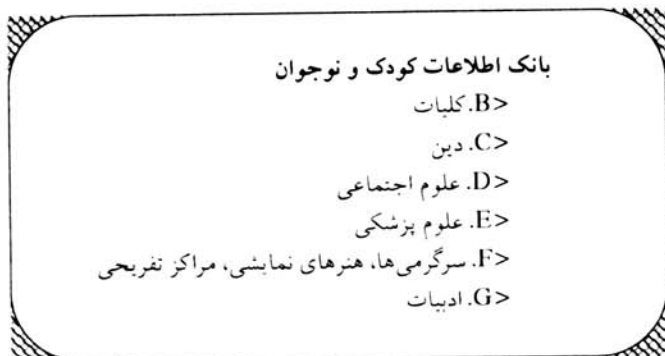
با ورود به گزینه بانک اطلاعات کودک و نوجوان در صفحه نمایش رایانه، پنجره اصلی اطلاعات طبقه‌بندی شده باز می‌شود. کلیه اطلاعات گردآوری شده براساس موضوع‌های مربوطه در بخش‌های طبقه‌بندی شده ذخیره می‌شوند. با ورود به هر یک از گزینه‌ها، موضوع‌های فرعی و فرعی‌تر مربوطه باز می‌شوند و از طریق صفحه‌های جست‌وجو می‌توان اطلاعات مورد نیاز را جست‌وجو و بازیابی کرد. در صورت نیاز به مشاهده و مطالعه کلیه اطلاعات ذخیره شده در هر یک از گزینه‌ها، با پیش‌بینی کلیدی معین در صفحه رایانه این امر امکان‌پذیر می‌شود.

اطلاعاتی که در طرح پیشنهادی پیش‌بینی شده است شامل حداقل موارد است. اما طرح از نظر اجرا، توانایی گسترش موضوعی و اطلاعاتی را داراست. علامت > کنار هر یک از گزینه‌ها نشانگر وجود موضوع‌های فرعی در گزینه مورد نظر است. همچنین علامت ... در پنجره‌های باز شده تصاویر نشان‌دهنده ادامه مطالب در جهت عمودی است که به دلیل محدودیت فضا برای ادامه تصویر حذف شده است. به منظور تداعی مناسب‌تر، تصاویر به صورت صفحه نمایش رایانه و فرم‌های کادر بندی شده پیش‌بینی شده است.

تابلو اعلانات

با انتخاب گزینه تابلو اعلانات می‌توان از عناوین خبرها، پیام‌ها و اطلاعیه‌های عمومی مربوط به کودک و نوجوان آگاه شد (تصویر ۲). در این قسمت کلیه خبرهای عمومی که لازم باشد به اطلاع افراد برسد، درج می‌شود. سپس با ورود به خزانه اطلاعات این گزینه، فهرستی از موضوع یا عنوان کلی پیام، ساعت و تاریخ ارسال آن به ترتیب تقدم و تأخر زمان ارسال پیام‌ها

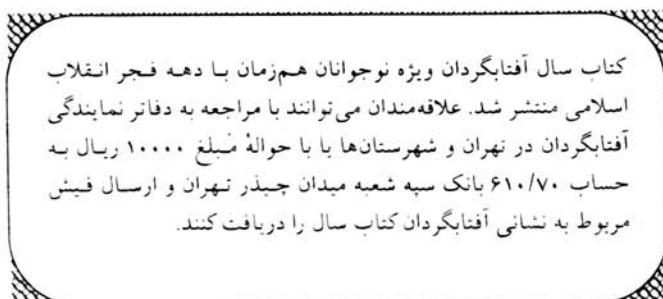
مشاهده می‌شود (تصویر ۳). در این بخش ضمن آگاهی از فهرست پیام‌ها، در صورت تماس می‌توان با انتخاب هر یک از عناوین پیام‌ها متن کامل مربوط را مشاهده و مطالعه کرد (تصویر ۴). کلیه پیام‌های موجود در این بخش می‌توانند برای مدت زمان مشخصی مثلاً دو هفته از لحظه ارسال پیام بر روی سیستم نگهداری و سپس حذف شوند.

تصویر ۲. پنجره باز شده برنامه اصلی همراه با گزینه انتخابی تابلو اعلانات

موضوع	ساعت	تاریخ
کتاب سال آفتابگردان	۱۴:۳۰	۷۵/۱۱/۲۳
چاپ نمونه سؤال‌های امتحانی...	۸:۵۰	۷۵/۱۱/۲۳
نمایشگاه نقاشی کودکان	۱۵:۴۰	۷۵/۱۱/۲۰

تصویر ۳. پنجره باز شده تابلو اعلانات و نمایش فهرست پیام‌ها و خبرها به همراه گزینه انتخابی به منظور مطالعه متن خبر

تصویر ۴. متن خبر انتخاب شده در بخش تابلو اعلانات

در فرایند روزآمد سازی اطلاعات بدیهی است با توجه به افزایش و تغییرات مربوط به هر یک از مراکز و به وجود آمدن فعالیت‌ها و مراکز جدید، بانک اطلاعات فوق نیازمند توجه مستمر و ویرایش برای روزآمد شدن اطلاعات ذخیره شده است. با به اجرا در آمدن طرح فوق ضمن برقراری ارتباط دوجانبه میان گروه و سازمان اجرایی طرح و سازمان‌ها و مراکز اطلاعاتی مادر می‌توان همواره به آخرین تغییرات مربوط دسترسی داشت.

نتیجه‌گیری

در پژوهش حاضر سعی شده است اطلاعات و فعالیت‌های مربوط به حوزه کودک و نوجوان در مقیاس نسبتاً گسترده‌ای نشان داده شود. برای یافتن و شناسایی تعداد ۷۸۵۷ مرکز خدماتی و فعال تعداد بیش از ده هزار مرکز مورد بررسی قرار گرفت که از آن میان با حذف موارد مشابه یا غیرمرتبط رقم فوق به دست آمده است.

بدون تردید، مراکز دیگری وجود دارند که به دلایل مختلف از توان اجرایی این پژوهش دور مانده‌اند. از سوی دیگر، به دلیل نبود نظام منسجمی در ثبت اطلاعات هر گونه مرکز یا فعالیتی، همواره دستیابی به مجموعه‌ای جامع دچار کمبود و نارسایی می‌شود.

از آنجا که نیمی از جمعیت کشور را کودکان و نوجوانان تشکیل می‌دهند، به همین اعتبار شاید بتوان گفت که نیمی از جمعیت تهران نیز متعلق به این گروه سنی است، لذا وجود چنین بانک اطلاعاتی نخستین راهنما و گام جست‌وجو در جهت هر گونه حرکت و فعالیت در راستای این گروه سنی است. همچنین، با توجه به گستره کار و تغییرات و افزایش روزافزون آن، وجود راهنمای مراکز فوق به صورت چاپ شده و از همه مهم‌تر نظام رایانه‌ای و در عین حال نظام اطلاع‌رسانی شبکه‌ای بسیار ضروری می‌نماید. زیرا، علاوه بر آگاهی مستمر از مراکز و فعالیت‌های موجود و پیشگیری از ناهماهنگی‌ها و امور تکراری، با ایجاد یک مرکز اصلی اطلاع‌رسانی و ارتباط شبکه‌ای بین مراکز خدماتی و فعال با سایر مراکز دارنده اطلاعات، می‌توان از راه دور به کلیه پایگاه‌های اطلاعاتی دسترسی داشت. به عبارت دیگر، اگر هر یک از سازمان‌ها، و وزارتخانه‌های شناسایی شده در این پژوهش، یک نظام اطلاع‌رسانی، یا اطلاعات منسجم و منظمی از محدوده فعالیت مربوط به خود داشتند و هر یک دارای پایگاهی از اطلاعات بودند، در ترکیب نظام اطلاع‌رسانی کلی همواره امکان دسترسی به آخرین اطلاعات فوق امکان‌پذیر می‌شد.

همان‌گونه که پیشتر نیز اشاره شد تعداد ۷۸۵۷ مرکز فعال و فعالیت‌های مربوط به عنوان مواد اصلی این پژوهش شناسایی، اطلاعات مربوط گردآوری، و براساس نظام طبقه‌بندی موضوعی

و الفبایی تنظیم شده است. به این ترتیب بخشی از طرح با نظام دستی به اجرا درآمده است. اما برای مراحل اجرایی آن در نظام رایانه‌ای پیشنهادهایی به شرح زیر ارائه می‌شود:

الف. بررسی طرح فوق به همراه اطلاعات گردآوری شده توسط برنامه‌نویسان نظام رایانه‌ای؛

ب. آغاز مراحل اجرایی طرح فوق براساس مطالب گردآوری شده؛

ج. پیش‌بینی پرسشنامه‌هایی به منظور تکمیل اطلاعات بانک و ارسال به مراکز مورد نظر؛

د. معرفی بانک اطلاعاتی فوق به جامعه، به‌ویژه دست‌اندرکاران حوزه کودک و نوجوان؛

این طرح توانایی گسترش به ازای سایر فعالیت‌های فعلی و آینده را دارد. اما انتقال اطلاعات درست و جامع مستلزم آموزش کافی دست‌اندرکاران این حوزه است. لذا مناسب‌تر آن است که نیروی انسانی مورد نظر دارای صبر و حوصله، مهارت و تجربه کافی، آشنایی با رایانه، تخصص نسبی در حوزه کودک و نوجوان به عنوان موضوعی اصلی، و آگاهی در زمینه کتابداری و اطلاع‌رسانی باشند و همواره در جریان آموزش و گسترش اطلاعات و امکانات ارتباطی قرار گیرند.

پیشنهادهای

- با توجه به پژوهش فوق، طرح‌های دیگری که می‌تواند با حوزه کودک و نوجوان مرتبط باشد برای پژوهش و اجرا به شرح زیر پیشنهاد می‌شود:
۱. بانک اطلاعات نام‌ها: با قرار گرفتن فهرست اسامی مجاز که متن آن توسط اداره کل ثبت احوال در حال کار است کمک مؤثری به جویندگان این حوزه خواهد شد.
 ۲. بانک اطلاعات کتاب کودک: در این بانک می‌توان اطلاعات فهرست‌برگه‌ای کلیه کتاب‌های منتشر شده ویژه کودکان و نوجوانان یا درباره آنها را بازایی کرد.
 ۳. کتابشناسی: در این بانک می‌توان از جدیدترین مقاله‌ها و کتاب‌های منتشر شده در حوزه مورد نظر آگاه شد.
 ۴. کتابخانه‌ها: در این بانک اطلاعات رایانه‌ای کلیه کتابخانه‌های تخصصی و کتابخانه‌های ویژه کودکان و نوجوانان قابل دسترسی خواهد بود.
 ۵. مطبوعات: با قرارگیری روزنامه‌ها و مجله‌های مرتبط با کودکان و نوجوانان متن آنها به‌طور رایانه‌ای قابل مطالعه خواهد بود.
 ۶. بریده جراید: در این بانک همواره می‌توان علاوه بر دسترسی به آرشیو اخبار مربوط به کودکان و نوجوانان که در نشریات به‌ویژه روزنامه‌ها درج می‌شود از آخرین اخبار مربوط نیز آگاه شد.
 ۷. بانک اطلاعات خدمت‌دهندگان: در این بانک کلیه مراکزی که دارای اطلاعات رایانه‌ای هستند به‌طور مستقل قابل بازایی و استفاده خواهند بود. به این ترتیب، جوینده از طریق تماس

با مراکز فوق، به‌ویژه در نظام شبکه‌ای می‌تواند وارد مخزن اطلاعات هر یک از مراکز شود و به جست‌وجوی اطلاعات بپردازد.

۸. هنرمندان، سینماگران و بازیگران: در این بانک همواره می‌توان اطلاعات مربوط به این گروه را که در حوزه کودک و نوجوان فعالیت می‌کنند بازیابی کرد. همچنین با توجه به گستردگی حوزه عملکرد علم اطلاع‌رسانی، توجه به ایجاد مراکز و نظام‌های اطلاع‌رسانی در کلیه حوزه‌های موضوعی و تخصصی مورد نیاز جامعه ضروری می‌نماید. از آن جمله می‌توان به ضرورت پژوهش‌هایی درباره مرکز اطلاع‌رسانی زنان، مرکز اطلاع‌رسانی پزشکان و علوم پزشکی، مرکز اطلاع‌رسانی هنرهای نمایشی و... اشاره کرد. امید است این پژوهش ضمن توانمندی در عملی شدن آن، بتواند کمکی در گردآوری و بازیابی اطلاعات فوق باشد و نقش بسیار کوچکی در برنامه‌ریزی نظام ملی اطلاع‌رسانی ایفا کند.

مآخذ

1. Katz, William A. *Introduction to Reference work*. New York, Mc Graw-hill Inc. 1992, vol.2: 15-16.
2. *World Encyclopedia of Library and Information Science*. Chicago: American Library Association, 1993: 706-707.
3. *World Ency.*, 1993: 706-707.
۴. شبیری، علی‌اصغر "طرح پیشنهادی تأسیس شبکه اطلاع‌رسانی برای کتابخانه‌های تحت پوشش معاونت آموزش و تحقیقات وزارت جهاد سازندگی" پایان‌نامه کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی، دانشکده روان‌شناسی و علوم تربیتی، دانشگاه تهران، ۱۳۷۴: ۱۰-۴۹.
۵. همان، ص ۴۹-۱۰، ۷۵-۸۶.
۶. عبادی، شبیرین. حقوق کودک. تهران: روشنگران، ۱۳۶۹: ۲۲۰.